

Малінін Володимир Володимирович
аспірант ОРІДУ НАДУ при Президентові України

**СОЦІОКУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ:
КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

У статті досліджується феномен соціокультурної ідентичності. Аналізуються його складові та особливості формування у сучасному політичному просторі. Визначено необхідність врахування фактора ідентичності у процесі вироблення та реалізації стратегій державного управління.

Ключові слова: ідентичність, соціокультурна ідентичність, політичний процес, політичні еліти, державне управління.

Malinin Vladimir

SOCIALLY CULTURAL IDENTITY: CONCEPTUAL ANALYSIS

The article examines the phenomenon of socio-cultural identity. Analysis of its components and features of the formation of modern political space. Determined the necessity of considering the factor of identity in the process of developing and implementing strategies for public administration.

Key words: identity, social and cultural identity, political process, political leaders, public administration.

Малинин Владимир Владимирович

**СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ:
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ**

В статье исследуется феномен социокультурной идентичности. Анализируются его составляющие и особенности формирования в современном политическом пространстве. Определена необходимость учета фактора

ідентичності в процесі виробки і реалізації стратегій державного управління.

Ключеві слова: ідентичність, соціокультурна ідентичність, політичний процес, політичні еліти, державне управління.

Постановка проблеми обумовлена системними політичними, економічними, соціальними та культурними трансформаціями, що відбуваються в сучасному українському суспільстві. Кризові явища, які супроводжують весь період незалежного існування країни, не в останню чергу пов'язані із проблемою ідентичності у її політичному, соціальному, культурному вимірах.

Разом із тим, багатовимірність соціокультурної ідентичності полягає у її зв'язку не лише із питаннями внутрішнього розвитку, а і з процесами глобалізації, трансформації ролі національних держав, тектонічними геополітичними зрушеннями у сучасному світі. Тому не дивно, що перше десятиріччя XXI століття ознаменувалось активізацією дослідницького інтересу до проблеми соціокультурної ідентичності: цей феномен став одним із головних факторів політичного управління, соціального та економічного розвитку, процесу урядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ідентичності присвячено роботи таких зарубіжних та вітчизняних авторів, як: М. Анохін, П. Бергер, Є. Бистрицький, П. Бурдье, Л. Виготський, К. Вітман, Ю. Габермас, Е. Гіденс, Є. Головаха, І. Гофман, А. Гусейнов, Д. Єфременко, Е. Еріксон, І. Іванова, А. Колодій, І. Кон, І. Кресіна, Н. Луман, С. Макєєв, Р. Мертон, І. Попова, Н. Шматко, Ю. Качанов, Ю. Шайгородський, В. Ядов, Л. Яковлева та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблеми наукового осмислення ідентифікації виступають однією із популярних тем, до якої звертаються представники науки державного управління, політичної та соціологічної науки.

Соціокультурна складова ідентичності у сучасному світі сьогодні привертає все більшу увагу дослідників у сфері публічної політики, стає об'єктом соціологічних, психологічних, культурологічних і історичних студій. Предметом аналізу виступають теоретичні та емпіричні питання, пов'язані зі становленням та особливостями ідентичності, її впливом на електоральний процес та вибір громадянина, роллю у політичній поведінці особистості, спільноти та суспільства, рівні політичної активності тощо. Однак мало приділено уваги ролі ідентичності у процесі вироблення та реалізації стратегій державного управління.

Мета статті – дослідити феномен соціокультурної ідентичності та показати її вплив на процес вироблення та реалізації стратегій державного управління.

Виклад основного матеріалу. Феномен ідентичності, раціональний та водночас рефлексивний, характеризує процес входження індивіда у певну соціальну диспозицію, здатність оцінити власний стан, систему поглядів та переконань та співвіднести їх із позицією інших соціальних та політичних акторів. Він є складним через постійний розвиток (жодна з форм ідентичності не є до кінця завершеною) та відрізняється динамізмом і нестабільністю (особливо у перехідних суспільствах).

Ідентичність виступає у ролі інтегрованої символічної структури, яка має просторовий та часовий виміри. Соціокультурна ідентичність походить з різних форм асоціативного суспільного життя та визначається ними. Це пояснюється тим, що немає індивідуальних ідентичностей, які б виходили за межі соціальних цінностей, норм колективної (групової) поведінки та взаємодії.

У сучасній Україні соціокультурні компоненти виступають важливим чинником процесу формування ідентичності як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. Мова йде не лише про діалог між різними поглядами на складові соціокультурної ідентичності такі, як: мова, релігія (конфесія), історична спадщина, культурні традиції тощо під час виборчих кампаній. Можна говорити про те, що використання цієї теми з боку представників різних

(часто – протилежних) політичних сил є наслідком більш широкого процесу – становлення та розвитку соціокультурних компонентів регіональних ідентичностей у країні.

На думку Є. Бистрицького, «Бути ідентичним – це належати до тих чи інших асоціацій людей або їх великих громад, об'єднань, культурних світів. Бути ідентичним – бути також самим собою. Останні десятиліття національних змагань й політичних зіткнень навчили нас, як це непросто, інколи – смертельно небезпечно, втім життєво важливо бути кимось, усвідомлювати та відстоювати власну автентичність через належність до когось або чогось у сьогоdnішньому світі. У нас тема національної ідентичності є наскрізною для нескінченних немирних політичних дебатів та гострих буденних суперечок» [1, 6].

Дійсно, поряд із процесами державотворення, розвитком конституційно-правової бази української держави, становленням процесів демократизації (переходом від електоральної до консолідованої демократії) відбуваються суттєві зміни у соціальному, культурному просторах, що не можна не враховувати у процесі урядування, публічної політики. Саме вони спричиняють трансформації політичної взаємодії між громадянами та владою на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях.

Країна переживає специфічний перехідний етап після розпаду Радянського Союзу: з одного боку, декларованою метою суспільного розвитку виступає побудова демократії, ринкової економіки, відповідність права, політики та економіки європейським стандартам, з іншого боку – відчутна інерція посткомуністичної доби до відтворення інституцій та практик з минулого. У цьому контексті конструювання соціокультурної ідентичності стає одним із дієвих механізмів формування іміджу країни, визначення курсу зовнішньополітичної стратегії.

Принципово важливою стає роль елітних суспільних груп, передусім – політичної еліти, яка має ресурси (політичні, фінансові, управлінські, медійні) для визначення та впровадження політичного курсу та несе відповідальність за його результат. Саме тому проблема пошуку ідентичності стає актуальними

завданням передусім для елітних груп, які знаходяться перед складним вибором: пересемність влади від радянського минулого, або пошук альтернативних підходів. У цьому процесі представники політичної еліти визначають не лише власне майбутнє, але й формулюють як внутрішньополітичний, так і зовнішньополітичний вибір країни.

Однією із особливостей суспільного розвитку посткомуністичних країн може стати сплеск патріотизму та націоналізму, як реакції на внутрішні проблеми, на різку зміну політичного та соціального ландшафту, а також в якості заміни для радянського космополітизму. Це повною мірою стосується як представників політичних еліт, так і усього суспільства в цілому. Очевидно, що національна культура виступає основою для соціокультурної ідентифікації індивіда, який усвідомлює власну приналежність до певної етнічної спільноти та проявляється через відокремлення та розпізнавання «свого» та «чужого» (іншої культури, мови, традицій та звичаїв).

Стан сучасного українського суспільства свідчить про складність процесу інтеріоризації, тобто внутрішнього сприйняття, прийняття та засвоєння нових цінностей, норм, ідентичностей.

На цьому тлі особливо небезпечними стають пасивність громадян та нерозвиненість інституцій громадянського суспільства, відсутність суспільного мовлення, що може призвести до повернення до авторитарних тенденцій, джерело яких – у бажанні громадян бачити при владі «сильну руку». Період невдалих та незавершених економічних реформ (т. зв. «шокова терапія» початку 90-х років минулого століття) асоціювався із слабкістю держави, зубожінням населення та відродив сподівання на сильну, централізовану державну владу. Транзитологічна парадигма сьогодні потребує переосмислення, врахування у процесі демократизації соціокультурної складової, історичного досвіду, варіативність ідентичності у суспільствах, що трансформуються.

Соціокультурна ідентичність допомагає окремим індивідам та суспільству шукати адекватну відповідь на нові виклики, зберегти цілісність

світосприйняття, відчуття безпеки та захищеності у мінливих умовах сьогодення. При цьому принципово важливими стають такі складові формування соціокультурної ідентичності, як: інформаційна, економічна та політична. Остання полягає у здатності не лише спостерігати за ходом політичного процесу, а й брати активну участь у процесі вироблення політики і не обмежується виборчим періодом.

Процеси глобалізації, змінюючи економічний, політичний та соціальний простір впливають і на формування соціокультурної ідентичності. Передусім, це пов'язано із трансформацією ролі національних держав, зростанням впливу над-національних політичних організацій та економічних утворень. Не можна недооцінювати інформаційну складову глобалізаційних процесів, завдяки якій формується загальносвітовий порядок денний, визначаються тренди суспільного розвитку та розповсюджуються моделі прийнятної поведінки. Національна політика та ідентичність сьогодні приймають виклики міграції, становлення загальноєвропейського соціокультурного простору та глобалізації.

Процеси глобалізації впливають на геополітичний та цивілізаційний вибір посткомуністичних суспільств, спричиняють певні проблеми у процесі пошуку нової ідентичності, як для окремих груп та спільнот, так і для суспільства в цілому (що час від часу виражається в конфронтації між прихильниками та противниками європейського та євроатлантичного вибору країни).

Соціокультурні групи, які склались в Україні з часу набуття незалежності (етнічні, мовні, релігійно-конфесійні, регіональні тощо), актуалізують проблему їх презентації у просторі політичної взаємодії, у діалозі із владою та знаходження спільних засад для цього. Однією із головних проблем, що потребують вирішення з боку владних інституцій виступає завдання налагодження зворотного зв'язку у комунікації суспільства та держави, а також – пошуку спільного знаменника, який сприятиме творенню цілісної громадянсько-політичної спільноти, здатної до протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам, відкриє можливості реалізації національних інтересів.

Сучасне розуміння ідентичності як особливого соціально-культурного феномена пов'язано в першу чергу з роботами американського політолога С. Гантингтона [3] та іспанського соціолога М. Кастельса [2]. У сучасних дослідженнях особлива увага приділяється трьом основним соціокультурним компонентам ідентичності: 1) почуття ідентичності; 2) процес формування ідентичності; 3) ідентичність як конфігурація, результат цього процесу. При цьому мова йде як про особистісну, так і про колективну ідентичність.

Регіональна ідентичність розглядається дослідниками у контексті процесу конструювання соціально-політичного та культурного простору регіону. Регіональна ідентичність задає рамки соціально-політичної дії різнорівневих акторів. Ідентифікація з певною територією стає інструментом соціально-політичної мобілізації (особливо під час виборчих кампаній). На рівні державної політики усвідомлення важливості цього політичного ресурсу також відбувається досить активно.

На думку американського політолога С. Гантингтона, ідентичність виступає як «самосвідомість індивіда або групи. Вона представляє собою продукт самоідентифікації, розуміння того, що ви або я володіємо особливими якостями, що відрізняють мене від вас і нас від них... Ідентичність важлива тому, що визначає поведінку людини» [3].

Соціокультурні компоненти регіональної ідентичності у громадян України перебувають під впливом комплексу факторів, серед яких варто виділити такі маркери, як: ставлення до незалежності держави, відношення до вибору зовнішньополітичного вектору розвитку української держави в якості самостійного суб'єкта міжнародних відносин, оцінка діяльності державних та політичних інституцій, ставлення до особливостей етнокультурних та етнополітичних процесів тощо.

Окремої уваги потребує вплив глобалізаційних процесів (інформаційних, соціокультурних, геополітичних, економічних) на суспільство, владу та ідентичність в Україні. Аналізуючи усі ці важливі чинники, неодмінно слід враховувати певну інерцію суспільно-політичних процесів, управлінської

системи та специфічних соціальних відносин, основу яких було закладено в попередню добу.

Отже, потреба демократичного розвитку, підвищення ефективності державного управління в Україні вимагає забезпечення балансу між регіональними ідентичностями, компонентами якої виступають саме соціокультурні чинники: мовна поведінка, визначення у координатах культурної традиції та історичної спадщини, релігійна та конфесійно-церковна ідентичність.

Література.

1. Бистрицький Є. Збентежена чи збурена ідентичність / Є. Бистрицький // У кн.: Донскіс, Леонідас. Збентежена ідентичність і сучасний світ. – К.: Факт, 2010. – С. 6–14
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; пер с англ.; под науч ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: ООО «Издатель-ство АСТ», 2003. – 603 с.